

Modernitatea liricii lui Vasko Popa The Modernity of Vasko Popa's Poetry

Virginia POPOVIĆ
Universitatea din Novi Sad, Serbia

Abstract

In the mid-twentieth century, the Romanians of Voivodina have assumed their destiny, its own historical development, cultural and literary. A literature is developing on its own account, which has consistently tended to synchronize with the general phenomenon in Romania, but also the height of what is happening in Serbian literature. Immediately after the war, the culture is characterized by an unprecedented spiritual ferment, creating the first literary and cultural movement, and the foundations of education and culture. Serbian poet Vasko Popa prestigious has contributed strongly to lead through personal engagement in the process of print magazines and books in the Romanian language in Voivodina.

Keywords: *Romanian literature in Voivodina, the Serbian modern poetry, Vasko Popa*

Cuvinte cheie: *literatura română din Voivodina, poezia modernă sârbă, Vasko Popa*

Înstrăinați după 1918 de pierderea culturală din care fac parte organic, românii din Voivodina au fost nevoiți să-și asume propriul destin, propria evoluție istorico-culturală și literară. S-a produs dezvoltarea „pe cont propriu” [1] a unei literaturi care a tins continuu să se sincronizeze cu fenomenul general românesc dar și să țină pasul cu ceea ce se petrece în plan literar sârb.

Atunci când în literatura sârbă a început războiul dintre realiști și moderniști a început să se topească gheața stalinismului iar realismul socialist să piardă influența și locul pe care l-a avut în literatura sârbă. Era timpul când au pătruns unele tendințe noi și moderne în creația artistică, îndeosebi în poezie, când au început să scrie poeți moderni de talia lui Vasko Popa, Miodrag Pavlović, Stevan Raičković, Miroslav Antić și alții. Majoritatea dintre ei încă din primele cărți s-au anunțat de pe poziții antitraditionale, iar din poezia lor a iradiat spiritul timpului nou. Deoarece războiul s-a încheiat cu doar câțiva ani înapoi, s-au creat condiții pentru pătrunderea noilor idei. Tendințele moderne nu au apărut prima dată în operele poezilor care și-au început activitatea literară după război, ele au apărut pe plan mai larg și în forme expresive moderne cu mult înainte, imediat după Primul Război Mondial, prin explozii lirice prin care și-au anunțat prezența Miloš Crnjanski, Rastko Petrović, Oskar Davičo, Rade Drainac, și alții.

Datorită sensibilității moderne și avangardismului lor, unii dintre acești poeți au fost mereu în focarul vieții literare, au distrus permanent cadrele dogmatice și au luptat pentru libertatea multilaterală și angajată a creației artistice. Fondatorul teoretic și practic al spiritului nou în creația dintre două războaie și imediat după Al Doilea Război Mondial, mai ales după anul 1948, a fost Miroslav Krleža, odată cu el și Dušan Matić, Marko Ristić, Aleksandar Vučo și alții. [2]

Acest curent a reușit să învingă „scleroza” din creația literară sârbă și să deschidă spațiu liber pentru talente și sensibilități poetice de talia lui Vasko Popa, Branko Miljković, Florica Ștefan și alții.

Perioada imediat postbelică se caracterizează printr-o efervescentă spirituală fără precedent, caracterizată prin fondarea primei mișcări literare și culturale, paralel cu întemeierea unor instituții de învățământ și culturale. Din inițiativa lui Vasile (Vasko) Popa a luat naștere Uniunea Culturală a Românilor (1945), care prevedea între obiectivele sale „publicarea unui ziar săptămânal, tipărirea cărților...” în limba română. Astfel că la Vârșeț apare săptămânalul *Libertatea*, cel dintâi ziar românesc din perioada postbelică în Voivodina și suplimentul său *Libertatea literară*. În paginile

acestui ziar s-au format generații, promoții, scriitori. Viața cultural-literară din Voivodina este strâns corelată de-a lungul anilor ce au urmat celui de-al Doilea Război Mondial de revista *Lumina*. În mijlocul entuziaștilor întemeietori ai revistei se găsea poetul Vasko Popa. Împreună cu alți poeți și scriitori din Banatul sârbesc (iugoslav), „a însuflețit renașterea culturală și literară a românilor din Banatul iugoslav-Voivodina”. [3]. De-a lungul celor mai mult de 60 de ani de apariție a revistei *Lumina*, a cunoscut mai mulți redactori responsabili care i-au imprimat orientări diferite. Primul redactor al revistei a fost Vasko Popa (1947- 12 numere). În cadrul *Cercului Literar Lumina*, pas important în evoluția creației literare din Voivodina, Vasko Popa citește *Drumul literaturii noastre*, ce s-a constituit, prin precizarea tendințelor și sarcinilor literaturii de expresie românească din Voivodina, într-un program – manifest urmat de întreaga mișcare. [14]

Programul prezentat de Vasko Popa indica „drumul tinerei noastre literaturi... drumul dragostei scriitorilor noștri față de popor... drumul visului minunat al scriitorilor și al poporului lor...”. Principalul fondator al mișcării literare, preciza că literatura noastră tinde să fie și trebuie să fie continuarea celor mai bune și celor mai sănătoase tradiții ale clasicilor români... Bazată pe această moștenire literară, literatura noastră... prin conținut, face parte din literatura popoarelor iugoslave”. Urmează apoi un îndemn la abordarea unor genuri și specii literare necesare acelei epoci. Pentru scriitori „este necesară o muncă asiduă dedicată atât compunerii însăși a operelor, cât și lecturii regulate și urmării cotidiene a evenimentelor complexe și studierii lor. Este necesară dezvoltarea tuturor genurilor literare care, în timpul dat și în limitele experienței în creația literară, ar vorbi cu succes poporului: mă gândesc la dramă și la literatura satirică umoristică, în care până acum nu s-au încercat puterile scriitorilor noștri...” [4]

În primii ani după manifestul lui Vasko Popa, revista *Lumina* este orientată mai mult literar-artistic, publicând lucrări originale în versuri și proză ale scriitorilor români voivodinieni, traduceri din autori sârbi și scrieri de autori români și străini. Revista *Lumina* este salutăată în presa sârbă și românească și marchează „o nouă etapă în viața literară a românilor din Serbia”. [5]

Prin contribuția lui Vasko Popa, noile necesități ale unei vieți culturale în continuă dezvoltare (minoritatea națională română este oficial impulsionată a se manifesta cultural-literar) au determinat și extinderea interesului revistei pentru munca de largă culturalizare prin publicare. Se publică poezii originale, schițe și povestiri semnate de autori din Voivodina, studii despre clasicii literaturii române, note critice, recenzii, reportaje, cronici literare și culturale. Se atribuie atenție deosebit cultivării limbii literare.

Prin enigme eliptice a lumii și imaginații, culese din izvoare folclorice și mitologie națională, chiar în fantastic, Vasko Popa modernizează discursul poetic. Poezia lui Popa este plină de povești lirice enigmatice, de imagini grotești care duc la scrierea sa în formă de aforism sau anecdotă. În poezia sa se descoperă ilogical versului și conținutul lui absurd. Metaforizarea poetică condensată a imaginilor poetice și a limbii au dus la o culoare nouă a versului și un suflu nou acelei perioade, o nouă sensibilitate și imagine a lumii.

În poezia lui Popa universul devine periculos, amenințător și rupt în bucăți. Metafora lui este orașul care primește caracterul de topos, devenind un „miracol cu mii de capete lângă o apă neagră” – „Čudo s hiljadama glava kraj crne vode”. Orașul este un monstru nășățios care în golul mulțimii inspiră omul și își tocește anii de zidurile lui. Descompunerea și ruperea în bucăți a universului și a sfârșitului cotidian este înfipt în interiorul fiecărui om și în trăirea subiectului liric al lui Popa. El posedă conștiința urbană a unui poet modern a cărui imagine a orașului este demonică și catastrofală. Universul poetic al lui Vasko Popa este diferit și sfărâmat. Această conștiință urbană și lexicul, în poezia sa, curg de la același izvor, iar fanteziile sale mitico-poetice sunt mai aproape de cuvântul vorbit. Concentrația poetului asupra pitorescului expresiei și asupra greutății sensului ei, este lipsită de frumusețe și de reguli ale versificației. Expresia poetică din micul spațiu pe care îl ocupă poezia, eliberează marea ei energie iar imaginea construită în acest mod este iradiată de un întreg semantic. Universul popian este senzual și material, palpabil și identificabil și în același timp concret și abstract, pitoresc și simbolic, enigmatic și ambiguu. Concretul nu este în concordanță cu

convențiile prin care se vede și înțelege universul. Poetului îi este frică de dezbinare și gol, mâhnit de universul fără echilibru, fără urmări și sensuri legale.

Ars poetica lui Vasko Popa este definită metaforic: „Ești întrebat ce semnificație are poezia ta și totuși, deși întrebarea ni s-a părut firească și simplă, nimeni nu întreabă măgul ce semnificație are fructul său. Dacă măgul ar putea să vorbească, ar răspunde: Mușcați și vă veți da seama singuri ce înseamnă... Ești adesea întrebat de unde ai luat cuvintele pentru poezia ta. Există cuvinte „jar” care merg drept la inimă. Ele te pot mistui. Există cuvinte „oase”, care ți se opresc în gât. Te poți îneca cu ele. Există cuvinte „șerpi”, care ți se încolăcesc în jurul capului. Din pricina lor trebuie să înveți să cânti la flautul fermecat. Sunt cuvinte de tot felul, care te pot distruge. În general, cu cuvântul nu se glumește. Și, printre altele, există și cuvinte-cheie. Aceste cuvinte sunt singurele cuvinte vii din care poți crea poezia (...) să fie coapte înlăuntrul lor”. [6]

Literatura din Voivodina nu s-a scris după un program, anumite grupuri au avut mai mult un caracter organizatorico-administrativ decât niște contururi de orientare estetică. Propriile tendințe s-au manifestat subteran, cu orientări literare particulare. Poetica unor scriitori a fost originală sau mimetică, rezultând din împletirea multitudinilor tendințe. Influența (post)modernismului românesc, a celui sârbesc, mai ales cea care vine din occidet, prin publicarea operelor lui Vasko Popa a dus la componente importante ale spiritului modern. [7]

Vasko Popa a însemnat prin opera sa, pentru spațiul liric sârbesc, o rupere de tradițional și încadrare în modernitate. În anul 1953 a apărut volumul *Scoarța/Kora* și a produs un adevărat „șoc”, a reprezentat un „manual” de autonomie textuală. Și dacă era criticat de tradiționaliști, autorul volumului publicat „în plin avânt revoluționar” a propus un nou model liric, modern, original prin inovația lexicală. Borislav Radović apreciază că „ciudățeniile pline de oroare și acele pozne violente își trag rădăcina dintr-un immanent miracol al limbajului” [8]. Modernizarea literaturii est-europene, deci, a avut o ascendență româno-sârbă. „Nici un alt poet sârb – afirmă Borislav Radović – nu a avut atâția succesori și atâția emuli”. [9] Concepția volumului *Scoarța* a prevenit un nou concept poetic care înnoiește poezia de avangardă. În acest volum, Popa este creatorul unui univers, este demiurgul care consolidează lumea după voia și măsura sa. *Scoarța* este învelișul acelei lumi, povestea microcosmică și istoria lirică. Ea are creatorul său, spațiul său, timpul său, lucrurile sale, animalele sale, jocurile sale și lista celor enumerate, are un început și un sfârșit. Și omul este indirect înscris pe această listă. Pe el îl reprezintă un subiect subînțeles. El dintr-un microcosmos al său vede dar nu visează („Vidim/ Vidim ne sanjam”). Acel univers, care nu este țesut din realitate ci din vis s-a întors contra omului și contra umanului. De aici vine lupta omului cu golul și cu puterile invizibile iar el (omul) trăiește o poveste de supraviețuire.

După cum se afirmă în Biblie că formarea lumii începe prin cuvânt, așa subiectul fără-de-nume din poezia lui Popa „La întoarcere” începe jocul creației prin chemare la cuvânt („Sad émo šta émo/ Kaži nešto”). La finalul acestui ciclu este dinadins inclusă poezia „La sfârșit” în care se descoperă o înfricoșătoare imagine apocaliptică („Acum nu se mai știe nimic/ Nici cine e nici unde e/ Totul este un vis urât de praf” - „Sad se više ne zna/ Ni ko je gde ni ko je ko/ Sve je ružan san prašine”). Până nu devine totul praf („ružan san prašine), întregă lume e predestinată suferinței existenței și obligației de a trăi destinul său. [10]

Haosul este un posibil sfârșit al lumii și al golului imens, ale căror semne vizibile sunt neliniștea și mizeria. Poetul e obsedat de acest gol și de frica lui („Camera goală începe să rânjească” - Prazna soba počne da reži”, „Moara în umbra coastelor/ macină un gol copt- Vodenica u senci rebara/ zrelu prazninu melje”), personalizează lumea care s-a intrs contra omului. Prăbușirea/ distrugerea universului este cosmică și microcosmică („Se dărâmă stâlpii care țin cerul/ Banca încet cu noi împreună/ Cu noi împreună se ruinează” - Ruše se stubovi koji nebo drže// klupa sa nama polako/ U prazno propada”). [11] Poetul personal caută împlinirea acestui cosmos al său. Subiectul poetic îl găsește ascuns și în fugă. De aceea el se identifică cu aceea ce este fără de viață (cu pardoseaua, cu scările, frunzele, stâncile). Fără o cunoaștere abisală totul pare să fie părăsit, gol și absurd. Poeziile lui Vasko Popa despre pustiul și gol său sunt un urlat fără de ecou.

Asemănat cu Paul Celan [12], ca tip de creator „al zonelor insulare” și al locurilor „străpure”, Vasko Popa a găsit alternativa alegorică, paradoxală, de a-și așeza lirica sa pe mitologia românească și pe eposul medieval sârb. Satul strămoșilor din această parte a Banatului și „înalta civilizație a Belgradului” [13] sunt cele două coordonate ale operei sale poetice. Temele și motivele lirice sunt ridicate la înălțimea celor general umane, depășind condiția de poet româno-sârb, sud-est european. Cornel Ungureanu apreciază că „el este sârb (român, n.n.), după cum e balcanic, după cum e universal”. Sintagme-poetice simbol ale motivului central al operei vaskopopiene sunt : „lupoaița cu foc”, „sare de lup”, „lupul șchiop”, „păstorul de lupi”, „bastardul lupilor” prin care autorul construiește „o mitologie a emblematicului animal al dacilor liberi” [14]

Marin Sorescu l-a caracterizat „un modernist arhaic” [15] și „un avangardist cu măsură”. Scoarța – Câmpia – Țara – Sarea, sunt simbolurile centrale utilizate de poet.

Este remarcabil faptul că Vasko Popa a introdus în spațiul literaturii sârbe unele modele preluate din literatura română, miticul spațiului românesc al Banatului. Modernitatea liricii lui Vasko Popa l-a determinat pe Marin Sorescu să afirme că, de sub „mantaua” lui a ieșit o mare parte dintre poezii moderni al sud-estului european. [16]

Vasko poet de limba sârbă și de mare prestigiu, a contribuit temeinic la patronarea, prin angajare personală, în procesul de tipărire a revistelor literare și a cărților în limba română în Voivodina. Petru Cârdu, în recenzia volumului *Rădăcina* a afirmat: „Cine se încumetă să scrie în două limbi, trebuie să aibă un suflet bilingv. Și, mai ales să viseze în două limbi (întrucât nu poți să scrii decât în limba în care visezi)”. [17] Haosul și golul din versul lui Vasko Popa este punctul de plecare pentru refacerea unei lumii, pentru renașterea unei noi conștiințe a poeziei care i-au urmat lui Vasko Popa. El rămâne un deschizător de drumuri pentru o nouă viziune a poeziei, pentru pătrunderea în adâncul, golul și haoticul univers al cuvintelor. Din gol, se pot naște cuvintele iar din absurd se naște o nouă viziune a cosmosului, a universului întreg.

BIBLIOGRAFIE

1. Agache, C., 2006, *Literatura română în țările vecine. 1945-2000*. Iași: Princeps Edit, p. 101.
2. Marković, M., 1982, *Maturizšri*. Subotica: Editura Minerva.
3. Agache, C., 2006, *Literatura română în țările vecine. 1945-2000*. Iași: Princeps Edit, p. 101.
4. Agache, C., 2006, *Literatura română în țările vecine. 1945-2000*. Iași: Princeps Edit, p. 104.
5. Agache, C., 2006, *Literatura română în țările vecine. 1945-2000*. Iași: Princeps Edit, p. 105.
6. Popa, V., (Vasko) *Semnificația poeziei, Lumina*, nr. 1-3, p. 2-7.
7. Popa, Ș., N., 1997, *O istorie a literaturii române din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea, p. 43
8. Radović, B., 1987, *Omagiu lui Vasko*. Nr. 7. Panciova: Lumina, p. 73.
9. Radović, B., 1987, *Omagiu lui Vasko*. Nr. 7. Panciova: Lumina, p. 73.
10. Popa, V., 2002, *Rumunske i druge pesme*. Vârșeț: Editura KOV.
11. Popa, V., 1965, *Pesme*. Belgrad: Editura Srpska Književna Zadruga.
12. Ungureanu, C., 2000, *Referințe critice la Inel celest: Vasco Popa –un poet al răsăritului*. București: Grai și suflet, p.7.
13. Strittmater, E., 1987, *Planeta Popa*. Nr. 7. Panciova: Lumina, p. 71.
14. Popa, V., (Vasko), 1947, *Drumul devenirii noastre, Lumina*, nr. 1, ianuarie 1947, p. 1-3.
14. Agache, C., 2006, *Literatura română în țările vecine. 1945-2000*. Iași: Princeps Edit, p. 125.
15. Sorescu, M., 1983, *Păreri de post despre poezia de dulce a lui Vasko Popa*. Prefață la volumul *Sare de lup*. București: Univers.

16. Agache, C., 2006, *Literatura română în țările vecine. 1945-2000*. Iași: Princeps Edit, p. 125.
17. Cârdu, P., 1976, *Să ai un suflet bilingv*. Analele Societății de Limba Română. Zrenjanin: Societatea de Limba Română din P.S.A. Voivodina.